

# Igaunijas demogrāfiskās mācības jeb ko var darīt efektīvāk: iedzīvotāji, dzimstības koeficients, vēsturisko notikumu ietekme un apdzīvotības politika Igaunijā pēdējos 95 gados

Sastādījis Jāks Uibu (*Jaak Uibu*), Dr. sc., Dr. ph., 2013. gada oktobris–decembris

## Ievads

Šis apskats ir tapis pēc manu Latvijas draugu pieprasījuma. Esmu centies to veidot pēc iespējas īsāku, bet vienlaikus – arī vispusīgāku. Pieļauju, ka tik ambicioza apņemšanās nevar tikt realizēta bez zināmām grūtībām. Rakstot šo darbu, nevarēju neņemt vērā to, ka astoņu gadsimtu garumā latvieši ir pasaulē vienīgā nācija, kurai ir kopīga vēsture ar igauņiem.

20. gadsimta deviņdesmito gadu vidū Igaunijas Statistikas birojs (šobrīd – Igaunijas Statistika) sāka gatavot publikāciju „Sociālās tendences”, aptverot periodu no 1970. gada līdz 1995. gadam un kā galveno pētniecības rīku lietojot dažādus attiecīgiem laika posmiem atbilstošus rādītājus. Mans uzdevums bija komentēt statistiķu iesniegtos periodiskos veselības rādītāju pārskatus. Tādējādi bija iespēja saprast, cik ļoti interesants un būtisks faktors iedzīvotāju veselības un skaita evolūcijas ziņā ir laiks. Vēlāk šis pats uzdevums iedvesmoja mani rakstīt eseju „Igaunijas iedzīvotāju veselība XXI gadsimta priekšvakarā”. Nesenākam pētījumam es izmantoju pārskatus par iedzīvotāju skaita un dzimstības datiem tādos vēsturiskajos periodos, kad abi šie lielumi kritušies. Pārmaiņas, kas atklājas šādās demogrāfiskajās situācijās, pierāda nepieciešamību pēc īpašas politiskas rīcības.

Analizējot šo materiālu, es vadījos pēc teorijas, metodoloģijas un metodikas apvienošanas principa. Tam atbilst arī šā referāta daļas. Fakti, kas ilustrē konkrētā perioda iedzīvotāju skaitu un dzimstību, ir interpretēti kā teorija, kas dod pamatu metodoloģijai un visbeidzot arī metodikai.

**Piezīme.** Demogrāfiskie rādītāji ņemti galvenokārt no Igaunijas Statistikas datubāzes. Iedzīvotāju skaits norādīts miljonos, dzimušo skaits – tūkstošos. Iedzīvotāju skaita samazinājums norādīts ar mīnusu, palielinājums – ar plusu.

## I. Fakti

- 4 tūkstoši kritušo Igaunijas Brīvības karā.

+ 35,5–37,0 tūkstoši igauņu no 1920. gada līdz 1923. gadam iebruca no Krievijas.

+ Agrārā reforma pēc Igaunijas Brīvības kara – vairāk nekā 50 tūkstoši saimniecību – jaunajās saimniecībās daudz dzimušu bērnu.

*Abu pasaules karu starplaiķā dzimstība bija zema tādu faktoru dēļ kā sociālā mobilitāte, tradicionāli vēlās laulības un mazas ģimenes (Parming, 1972).*

Gads	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928
Iedzīvotāju sk.	1,07	1,06	1,08	1,09	1,11	1,11	1,11	1,12	1,12	1,11
Dzīvi dzimušo sk.	18,5	19,6	22,0	22,2	22,2	21,4	20,4	19,9	19,7	20,1
Dzimst. visp. koef.	17,3	18,4	20,2	20,2	20,1	19,2	18,3	17,9	17,7	17,9

- *Pasaules ekonomiskā krīze 1929.–1932. gadā dzimstības līmeni samazināja tikai pavisam nedaudz vai pat vispār to neietekmēja. Īsts dzimstības kritums sākās vēlāk, proti, 1933. gadā. Demogrāfs Kaljo Laas 1988. gadā rakstīja: „... dzimstības ierobežošanās nodrošināja ekonomisko labklājību, kas bija nepieciešama, lai varētu attīstīties izglītība un kultūra, būtu iespējams neilgā laikā atjaunot igauņu ciemus un arīdzan uzcelt jaunus kvartālus Tallinā un Tartu.”*

*No 1935. gada tika veikti dzimstību veicinoši atbalsta pasākumi. Sociālo lietu ministrijā tika izveidota dzimstības un labklājības veicināšanas komisija; 1938. gadā nodoklis neprecētām personām tika palielināts no 10% līdz 25%; mediji atbalstīja uz dzimstības palielināšanu vērsto*

valdības politiku; iedzīvotāju skaita samazināšanās kā problēma tika pieminēta gandrīz vai katrā prezidenta uzrunā; ministru prezidents uzsvēra, ka tiesību aktiem ir jāveicina iedzīvotāju skaita pieaugums (Teder, 2003). Aborti pēc sievietes lūguma bija atļauti.

Gads	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Iedzīvotāju sk.	1,12	1,11	1,11	1,12	1,12	1,12	1,12	1,13	1,13	1,13
Dzīvi dzimušo sk.	19,1	19,5	19,5	19,7	18,2	17,3	17,8	18,2	18,2	18,5
Dzimst. visp. koef.	17,1	17,4	17,4	17,6	16,2	15,4	15,8	16,1	16,1	16,3

- Otrais pasaules karš – deportācijas, represijas, kolektivizācija, urbanizācija, emigrācija. Visā šajā periodā (1940–1991) aptuveni 90 000 Igaunijas Republikas pilsoņu gāja bojā un apmēram tikpat daudz atstāja savu dzimteni uz visiem laikiem (The White Book, 2004). Igaunija un Latvija ir Eiropā vienīgās neatkarīgās nācijas, kuru skaitliskais sastāvs šobrīd ir mazāks nekā 20. gadsimta sākumā (igauņu apmēram par 10% mazāk).

Gads	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Iedzīvotāju sk.	1,13	1,12	~1,02	..	..	..	~0,85
Dzīvi dzimušo sk.	18,5	18,4	19,5	19,2	16,0	15,2	15,0
Dzimst. visp. koef.	16,4	..	..	..	..	..	..

- Igaunijā tāda demogrāfiskā sprādziena, kādu pēc Otrā pasaules kara divdesmit gadu garumā pieredzēja Rietumu valstīs, nav bijis (Katus, 1998). Galvenokārt – kara laikā un arī pēc tam notikušo vardarbīgo sabiedrības pārkārtojumu dēļ.

+ 50 tūkstoši etnisko igauņu, lielākoties jau rusificētu, pēc kara iebruca Igaunijā no Austrumiem.

+ 1945.–1989. gadā konstatējamais iedzīvotāju skaita pieaugums no 0,85 līdz 1,57 miljoniem izskaidrojams galvenokārt ar papildu imigrāciju no Austrumiem.

Igauņu procentuālais īpatsvars: 1945. – 95%; 1959. – 75%; 1970. – 68%; 1989. – 61,5 %, kopumā – 0,96 miljoni etnisko igauņu 1989. gadā (Parming, 1972; Igaunijas Statistikas datubāze).

+ Igauņu skaits 45 pēckara gados palielinājās par aptuveni simt tūkstošiem tādu faktoru dēļ kā dabiskais pieaugums, mirstības samazināšanās un etnisko igauņu atgriešanās no Krievijas („Eesti Vabariik. Maa, rahvas, kultuur”, 2013). Igauņu dzimstības rādītāji 40 gadus bija zem dabiskā ataudzes līmeņa, bet 1970.–1990. gadā – ataudzes līmenī vai pat virs tā. Tajā pašā laikā ārzemēs igauņu summārais dzimstības koeficients bija zem ataudzes līmeņa, proti, 1,64–1,72 (Katus, 1998).

Gads	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Iedzīvotāju sk.	..	..	..	..	1,02	1,05	1,07	1,09	1,12
Dzīvi dzimušo sk.	19,4	22,7	21,8	21,8	20,2	20,7	21,1	20,1	20,9
Dzimst. visp. koef.	..	..	..	..	19,5	19,5	19,5	18,2	18,5

Gads	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Iedzīvotāju sk.	1,14	1,15	1,16	1,18	1,19	1,20	1,22	1,23	1,25
Dzīvi dzimušo sk.	20,8	19,7	19,5	19,6	19,9	20,2	20,2	19,9	19,3
Dzimst. visp. koef.	18,2	17,0	16,6	16,5	16,6	16,7	16,5	16,0	15,3

- 1955. gadā tika legalizēti aborti. To upuru nav mazāk par miljonu, jo līdz 1999. gadam veikto abortu skaits pārsniedza dzimušo skaitu.

+ 20. gadsimta sešdesmitajos gados dzimstības vispārējais koeficients noslīdēja zem 15. Daži entuziasti laikraksta „Edasi” (Uz priekšu) redakcijas kolēģijā sarīkoja publisku diskusiju ar nosaukumu „Pieaugums, pieaugums, pieaugums”. Apaļā galda diskusijās piedalījās politiķi,

direktori un pilsoņi. Viņi aicināja veicināt dzimstību ar ekonomikas līdzekļiem. Šie ieteikumi daļēji tika arī īstenoti. Šķita, ka mediju kampaņas dod pozitīvus rezultātus. Dzimušo skaits palielinājās par dažiem tūkstošiem.

+ Sākot ar 20. gadsimta sešdesmitajiem vai septiņdesmitajiem gadiem, uzlabojās lauksaimniecības sektora ekonomiskā situācija un cilvēki pārvietojās no pilsētām uz laukiem, kurp tika novirzītas investīcijas. Līdz ar to uzlabojās dzimstības rādītāji.

+ Demogrāfijas rādītājiem pasliktinoties, Padomju Savienībā tika veikti pasākumi, lai atbalstītu mātes, veicinātu dzimstību un bērnu labklājību. Tika izveidoti bērnudārzu tīkli, nodrošināta grūtniecības aprūpe un pediatru palīdzība. Demogrāfiskie dati tika turēti slepenībā visu padomju periodu.

Gads	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Iedzīvotāju sk.	1,27	1,29	1,30	1,31	1,32	1,34	1,35	1,37	1,39	1,40
Dzīvi dzimušo sk.	19,6	18,9	18,6	18,7	19,8	20,8	21,5	22,1	21,8	21,2
Dzimst. visp. koef.	15,4	14,6	14,2	14,2	14,9	15,5	15,9	16,1	15,6	15,1

Gads	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Iedzīvotāju sk.	1,41	1,42	1,43	1,44	1,45	1,46	1,47	1,48	1,49	1,50
Dzīvi dzimušo sk.	21,5	21,4	21,8	22,0	21,8	21,9	22,0	22,9	23,1	24,1
Dzimst. visp. koef.	15,1	14,9	15,1	15,2	15,0	14,9	15,0	15,4	15,4	16,0

Periods starp 1983. un 1988. gadu bija pozitīvs, dzimstības vispārējais koeficients – aptuveni 16,0. Interesanti, ka šāda situācija veidojās t.s. stagnācijas laikā. Varbūt tieši stagnācija – dzīve bez radikālām pārmaiņām – arī veicināja dzimstības pieaugumu. Tā pati tendence bija vērojama arī Krievijā. Iespējams, ka šo pieaugumu veicināja padomju valdības 1981. gada lēmums „Par līdzekļiem valsts atbalsta sniegšanai ģimenēm ar bērniem”. 1989. gadā dzimstības rādītāji sasniedza augstāko punktu un sāka kristies.

Franču demogrāfs Adolphe Landry (1874–1956) īstu demogrāfisko revolūciju definēja kā tādu situāciju, kad kontracepcijas līdzekļi un aborti sievietēm kļuva par parastu lietu. Šāda revolūcija dzimstību atbrīvo no sociālās kontroles un nodod individuālu ziņā. Igaunijā šis periods sākās līdz ar 20. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem, kad kļuva pieejams plašs kontracepcijas līdzekļu klāsts un aborti joprojām bija atļauti.

1991. gadā dzimstības vispārējais koeficients kritās līdz 12,4 un summārais dzimstības koeficients – līdz 1,80. Ar šo gadu aizsākās divas nepārtraukta samazinājuma dekādes. Dzimstības rādītāju kritums 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā bija ļaunāks nekā Otrā pasaules kara gados. Kad Igaunijas iedzīvotāju skaits bija apmēram miljons, attiecīgi 1941. un 1942. gadā te piedzima 19,5 un 19,2 tūkstoši bērnu, bet 1993. gadā, kad iedzīvotāju skaits bija aptuveni pusotra miliona, piedzima tikai 15,3 tūkstoši bērnu. Īstā demogrāfiskā revolūcija patiešām bija atnākusi! Papildus kontracepcijas un abortu pieejamībai citi iespējamie šāda krituma cēloņi bija: sekularizācija, ekonomikas neprognozējamība, pasaules atvēršanās līdz ar jaunām izvēles iespējām, karjeras faktori utt. Turklāt 1992. gadā tika atcelti gandrīz trīsdesmit padomju perioda likumi par ģimenes pabalstiem.

Gads	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Iedzīvotāju sk.	1,51	1,52	1,53	1,54	1,56	1,56	1,57	1,56	1,55	1,51
Dzīvi dzimušo sk.	24,2	23,6	24,1	25,0	25,1	24,3	22,3	19,4	18,0	15,3
Dzimst. visp. koef.	16,0	15,5	15,7	16,2	16,0	15,5	14,2	12,4	11,8	10,2
Summārais dzimst. koef.	..	..	..	..	..	..	2,05	1,80	1,71	1,49

20. gadsimta deviņdesmitajos gados liberālās tirgus ekonomikas apstākļos apdzīvotības politika tika atstāta novārtā. Sabiedrības intereses šajā ziņā aprobežojās ar ģimeņu pabalstiem un integrācijas programmām. 1998. gadā gan Igaunijā bija manāmi centieni izstrādāt apdzīvotības politiku, taču politiskā situācija mainījās un uzsvars tika likts uz ģimenes politiku. Tikai 2003. gada sākumā nacionālā ģimenes un bērna politika tika izstrādāta un izskatīta Ministru kabinetā, tomēr netika pieņemti nekādi lēmumi par tās īstenošanu (Veismann, 2003). Sociālās politikas ietvaros ģimenēm tika piešķirti valsts pabalsti, taču ar to bija par maz.

Gads	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Iedzīvotāju sk.	1,48	1,45	1,43	1,41	1,39	1,38	1,37	1,37	1,36	1,36
Dzīvi dzimušo sk.	14,2	13,5	13,2	12,6	12,2	12,4	13,0	12,6	13,0	13,0
Dzimst. visp. koef.	9,7	9,4	9,4	9,0	8,8	9,0	9,5	9,8	9,6	9,6
Summārais dzimst. koef.	1,42	1,38	1,37	1,32	1,28	1,32	1,38	1,34	1,37	1,37

2003. gadā tika formulēti apdzīvotības politikas pamati un galvenais mērķis – panākt dzimstības rādītāju pieaugumu līdz ataudzes līmenim (2,1 bērns uz sievieti). Otrais mērķis bija palielināt dzīvildzi vismaz līdz Eiropas vidējam līmenim. Trešais mērķis – visā Igaunijas teritorijā līdzsvarot dzimumu un demogrāfisko struktūru. Svarīgākie demogrāfijas politikas līdzekļi un pasākumi ir balstīti uz ģimenes dzīves un profesionālās dzīves apvienošanu. Vecāku pabalstu likums, kuru pieņēma 2003. gadā, bija vērstas galvenokārt uz pirmo un trešo mērķi. Šis likums dod personām tiesības saņemt vecāku pabalstu 435 dienas pēc pēdējās dekrēta dienas. Vecāku pabalsta apmērs tiek aprēķināts atbilstoši iepriekšējā gadā iemaksātajam sociālajam nodoklim. Vecāks, kurš nestrādā, vecāku pabalstu saņem noteiktā apmērā, 2013. gadā tas bija 290 eiro. Vecāku pabalsta griesti ir vidējā alga, kas reģistrēta gadā pirms iepriekšējā gada, trīskāršā apmērā. 2013. gadā tas bija 2234 eiro.

Ņemot par pamatu 2002. un 2003. gada dzimstības rādītājus – 13 000 dzimušie – un neņemot vērā nekādus reproduktīvo uzvedību ietekmējošos faktoros, var teikt, ka 2004.–2012. gadā dzimstība palielinājusies par 18 tūkstošiem dzimušo. Tas liecina par vecāku pabalsta efektivitāti. Tomēr pat ar to ir par maz, lai varētu uzturēt pozitīvu dabisko pieaugumu. Maksimālais summārais dzimstības koeficients bija 1,65, bet 2011. gadā tas jau kritās līdz 1,52.

Valdības mērķis ir līdz 2015. gadam panākt, lai dzimstības līmenis būtu augstāks par mirstības līmeni, proti, palielināt summāro dzimstības koeficientu līdz 1,70 (Igaunijas Republikas valdības rīcības programma 2011.–2015. gadam). Tas šķiet neiespējami. Situāciju vēl jo vairāk pasliktina nabadzība un migrācija. Uz nabadzības sliekšņa, pēc Igaunijas pašvaldību datiem, 2011. gadā dzīvoja vidēji 17,6% cilvēku. Vecāku pabalsti un ģimenes pabalsti kopā tajā pašā gadā veidoja 1,7% no IKP (Zviedrijā un Somijā šis rādītājs ir 3%).

- 2011. gadā migrācijas rezultātā Igaunijas iedzīvotāju skaits samazinājās par 6600 cilvēkiem.

1991. un 2011. gada periodā dzimstības rādītāji ir zemāki par ataudzes līmeni. Zemākais punkts bija 1998. gadā, kad summārais dzimstības koeficients bija 1,28. Pēc tam tas pieauga līdz 1,65 2008. gadā, bet vēlāk atkal kritās. Tajā pašā laikā iedzīvotāju skaits samazinājās par 14%. Ir acīmredzama nepieciešamība meklēt efektīvākus līdzekļus apdzīvotības uzlabošanai. Logs uz vēlamo situāciju joprojām ir pavērts, bet tikai mazliet – kamēr sievietes, kuras dzimušas 20. gadsimta astoņdesmitajos gados, kad dzimstības līmenis bija augsts, vēl nav pārsniegušas reproduktīvo vecumu. Kā raksta Joel Kotkin: „Neviena nācija nav plaukusi, kad tās dzimstības rādītāji krītas zem ataudzes līmeņa un turpat arī paliek, kā tas šobrīd ir ASV. Piemēri atrodami vēsturē, sākot no vēlās Romas impērijas un Venēcijas līdz pat pagājušā gadsimta Nīderlandei” (2012). Problēmas, kas saistītas ar iedzīvotāju skaita samazināšanos, apdraud Igaunijas nacionālo kultūru, rada bažas par ilgtspējīgu ekonomikas attīstību un apgrūtina stabilas sociālās infrastruktūras veidošanu (Servinski, et al, 2013).

**Pamatdokumenti:** *Apdzīvotības politikas pamati 2009.–2013. gadam. Valdības rīcības programma 2011.–2015. gadam. Bērnu un ģimenes attīstības plāns 2012.–2020. gadam līdz ar attiecīgo piemērošanas plānu. Ikgadējais valsts budžets. Saraksts šķiet pietiekams, tomēr trūkst dokumenta, kas nodrošinātu pozitīvu dabisko pieaugumu un dzimstības līmeni, kas pārsniegtu ataudzes līmeņi vai vismaz nebūtu par to zemāks.*

*J. Uibu ziņojums „Valsts sektora priekšlikumi un viedokļi par apdzīvotības politikas veidošanu Igaunijas Republikā”, valdības birojs, 2003. gads, tika izmantots, izstrādājot dzimstības veicināšanas politikas metodoloģiskos principus un metodiku.*

Gads	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Iedzīvotāju sk.	1,35	1,35	1,34	1,34	1,34	1,34	1,34	1,34	1,34	1,29
Dzīvi dzimušo sk.	14,0	14,4	14,9	15,8	16,0	15,7	15,8	14,7	14,0	
Dzimst. visp. koef.	10,4	10,7	11,1	11,8	12,0	11,8	11,8	11,0	10,9	
Summārais dzimst. koef.	1,47	1,50	1,55	1,63	1,65	1,62	1,63	1,52		

## II. Daži metodoloģiskie principi

“Valstij.. jānodrošina Igaunijas tautas aizsardzība, igauņu valodas un igauņu kultūras saglabāšana cauri laikmetiem” (Igaunijas Republikas konstitūcija). Ir nepieciešams politiķiem atgādināt konstitūcijas saturu, jo šķiet, ka viņu pilnvaru termiņi ir par īsu, lai tie pamanītu demogrāfijas tendences.

Katra pasaulē nākusi dzīvība un katrs bērns ir brīnums – daudzu laimīgu sakrītību rezultāts.

Svarīgākais sabiedrības veselības rādītājs ir dzimstības līmenis.

Vajag piemērot kompetences principu. Ja lietojamās teorijas nav pietiekamas mūsu mērķu sasniegšanai, mēs varam mācīties no vēstures.

Sabiedrība ir aplūkojama, koncentrējoties uz iedzīvotājiem (*Katus*).

Lai saprastu apdzīvotības izmaiņu procesus, jāvērtē samērā ilgi, vismaz vienu paaudzi (25–30 gadus) aptveroši, periodi.

Īstā demogrāfiskā revolūcija sāksies tad, kad kontracepcijas līdzekļi un aborti sievietes vidū kļūs par parastu lietu. (*Landry*)

Lai apdzīvotības politika vispār darbotos, nevajag pārāk lielu uzmanību pievērst tikai vienam līdzeklim, tomēr nav laba arī pārlieku detalizēta un dažādos virzienos vērsta politika.

Termins „demogrāfiskā attīstība” (*Bevölkerungsentwicklung*) nav piemērots demogrāfisko procesu un to pārmaiņu aprakstīšanai. Šie procesi ietver ne tikai progresīvas, bet arī regresīvas tendences, kas mums ir jāatšķir un jāaplūko atsevišķi. Filozofijā demogrāfiskā attīstība tiek saprasta kā virzība no zemākā uz augstāko un no vienkāršā uz sarežģīto.

Ir nepieciešams likt lietā zināmu sociālo procesu, tostarp arī demogrāfisko procesu, vadāmības principu (*Bagdasarjan*, 2006). Ir daudz tādu jomu, kuras valdība var regulēt. Valsts pārvaldes politikai vajadzētu atbalstīt apdzīvotības politiku. Piemēram, ir svarīgi nodrošināt profesionālu medicīnisku aprūpi mātei un bērnam, lai mudinātu sievietes dzemdēt.

Cilvēka primāro saišu (ar Zemi, jūru, darbu un māju) saraušana var novest līdz citu svarīgu saišu zudumam. Igaunijā šobrīd ir manāma ģimenes saišu iršana un pāreja uz Rietumu modelim atbilstošām sabiedrības saitēm.

Ģimene ir vienīgā bērnu normālas attīstības un normālas nākotnes garantija. Ja nav jāatbalsta ģimene, tad arī darbs var zaudēt, iespējams, neatgriezeniski, savu jēgu (*Kotkin*, 2012).

### III. Dzimstības veicināšanas politikas metodika

Likumdošanai ir jāstimulē iedzīvotāju skaita palielināšanās. No šā skatpunkta ir nepieciešams pārskatīt Igaunijas tiesību aktus.

Lai dzimstības līmenis paaugstinātos, ir vajadzīgi droši dzīves apstākļi, stabilitāte un drošība par nākotni, izvirtušo vērtību nomaiņa, starptautiska drošība, ienākumu avoti, sociālās garantijas un daudz kas cits, tajā skaitā arī ģimenes pabalsti. Atslēgas vārdi šajā kontekstā ir **drošības sajūta**.

Apdzīvotības politikā jāiekļauj minētās vajadzības apmierinošo dienestu un iestāžu pamatdarbība, turklāt nepieciešama regulāra šīs politikas pielāgošana un kontrole, vismaz rīcības grupas līmenī. Tāpat ir nepieciešama citur nodarbināto ekspertu piesaiste, lai varētu novērtēt, vai nospraustie politikas mērķi tiek sasniegti.

Lēmumu pieņēmējiem jāpārzina apdzīvotības izmaiņu procesi.

Lauku iedzīvotājiem ir jāsaņem atbalsts, kas palīdzētu ģimenēm pārcelties vai palikt uz dzīvi laukos pašu saimniecībā. Tādējādi tiks nodrošināts pretsvars urbanizācijai.

Valstsvīriem un viedokļu līderiem vajadzētu kalpot par labas ģimenes dzīves paraugu.

Sievietēm, kuras gatavojas abortam, pirms ginekologa konsultācijas ir jāsaņem psiholoģiska un ekonomiska rakstura konsultācijas, kas viņas iedrošinātu dzemdēt.

Zīdaiņu un bērnu precēm vajadzētu būt subsidētām.

**Igaunijā vajadzētu īstenot šādus pasākumus:**

Ģimenes pabalsti jāpalielina. Arī turpmāk jāpiešķir uz nepieciešamību orientēti ģimenes pabalsti.

Jāsaglabā vecāku pabalsti.

Jāpalielina neapliekamais minimums tiem, kuriem ir vismaz divi bērni.

Vajadzētu turpināt politiku, kas paredz vecāku pensiju un tēva atpūtu (10 dienas gadā).

Medijiem daudz vairāk vajadzētu atbalstīt ģimenes dzīvi un laulības institūtu.

Labā apdzīvotības politika ietver nepieciešamību regulāri pārskatīt ģimenes pabalstus.



